

Az értelmiség küldetése

ZSILLE GÁBOR

1972-ben született, a Kaloocsa-Kecskeméti Főegyházmegye negyedéves papnövendéke. Írása lapunk pályázatán III. helyezést ért el.

Az értelmiségi létről, megalapozásáról és szerepéről próbálunk eszmélni, és bár a téma nyilvánvalóan átfoghatatlanul komplex s mint ilyen, messze meghaladja egy néhány oldalas értekezés kereteit, talán nem érdektelen felvázolni egynémely elénk kerülő vetületét — ha másért nem, hát önmagunk és egymás vigasztalására, bátorítására.

Kozmosz és káosz

A kozmosz fogalma az emberi gondolkodás történetében a rendezett világ, a teljesség megfelelője. Ellentétpárja a káosz, mint a sötétség hatalmának jelképe, a zűrzavar, a bizonytalanság ideje. A kozmosz ismeret, egész szerinti tudás, a káosz tudatlanság. Az egyik teljes, a másik töredékes és sérült. Káosz ott keletkezik, ahol megbomlik az egyensúly, ahol „meghasadnak az evidenciák” (Pilinszky), a harmónia helyébe a diszharmónia lép, a Rend zárójelbe kerül. Élet és halál, sötét és fény, jang és jin.

Az emberiség jelenleg a káosz állapotában él. A 14. században olyan politikai-gazdasági-kulturális változások indultak meg, amelyek gyökeresen átforgalmazták a hagyományos társadalom (olykor igencsak tökéletlen) egységét, biztonságát és békéjét. Molnár Tamás a kérdés egyik alaplívében, *Az értelmiség alkonyában* így ír: „Könnyű felvázolni, hogy a természettudósok, a filológusok, a hivatásos köztisztviselők milyen szerepet játszottak ebben az új helyzetben. Ha ezen személyeket egy szóval *értelmiséginek* nevezük, közelebb jutunk szerepük és fontosságuk megértéséhez (...) Röviden szólva: az értelmiségiek *osztályt* formálnak, de nem szervezetségük miatt, hanem annyiban, amennyiben törekvéseik, befolyásuk és elvárásaik is közösek.”¹

¹Molnár Tamás: *Az értelmiség alkonya*, Akadémiai Kiadó, 1996, 17.

Küldetés és tömeg

²Molnár Tamás: im. 18.

André Malraux definíciójával az értelmiségi olyan ember, aki életét egy eszme vonzáskörében éli.² Hamvas Béla arról beszél, hogy „a

³Hamvas Béla: *Az öt géniusz*, Életünk Kiadó, 1988, 98.

nélkül a közösség lefejezett társadalom.”³ Ha csak e két idézet mércéjével szemléljük a 20. századot és annak értelmiségét, egyszeriben átérezzük a kérdés fontosságát. Az értelmiségi élete nem *l’art pour l’art* lét, nem művészkedés és filozofálgatás, nem öncélú tetszelgés a szürkeállomány produktumában. Az értelmiségi lét alapjában és döntően élethivatás. Az értelmiségi létéből fakadóan függ a polgárságtól, a polgári életformától, vonzódik és ragaszkodik a morálhoz, annak megtartója és pozitív alakítója; a morálból következően a kereszténység táptalajából gyökerezik. A keresztény értelmiségi lét látásmód, társadalomformáló erő.

Korunkban a társadalmi tagoltság helyett társadalmi töredezettségről beszélhetünk. Az egyes rétegek egymásba mosódnak, egész osztályok tűnnek el vagy sokkal inkább válnak jellegtelen-né, talajtalanná. A klasszikus értelemben vett polgárság végóráit éli, a paraszti társadalom felbomlott és gyökértelenül lebeg, az arisztokrácia kikopik az emlékezetből. Helyükbe egy meghatározhatatlan, szürke elegy lép, a mesterségesen urbanizált, televízióhoz láncolt és szintetikus ételeken tartott *massa damnata*, az ismeretektől megfosztott és elzárt lény. A nép helyett megjelent a tömeg. A fogyasztói társadalom által kordában tartott tömeget látjuk, az irányítható, a befolyásolható, az öntudatától megfosztott tömeget. Mindez cseppet sem új: Ortega y Gasset elég korán megírta *A tömegek lázadásában*, annak külön fejezeteiként pedig a tömeg agresszivitását illetve az „öntelt úrfi korszakát”.

A tömegideál mellett a hagyományos rétegek is tovább élnek: a munkásosztály, a kispolgárság, a felső tízezer; mind megtalálható, de csak fragmentálisan, otromba, ezredvégi sminkben. Legfőképpen pedig az öntelt úrfi. Mit ír erről Molnár Tamás? „Az igazat megvallva, az értelmiségi bűne a gőg, az a bűn, amelyet csak a legnagyobb ostobaság tesz lehetővé. Mulatságos, hogy az értelmiségi, aki elkötelezte magát az ésszerű-tudományos világkép mellett, végül is együgyűnek bizonyul, igazi lelki szegénynek. Lesz számára megbocsátás?”⁴

⁴Molnár Tamás: im. 319.

A nép szolgálatának feladata előbb a század tartós diktatúráiba, végül pedig a pénz hatalmának tombolásába fulladt. Tragikusan igaza van Hamvas Bélának, amikor arról ír, hogy napjainkra a társadalmi morál odáig süllyedt, hogy ma már egy hihető hazugság is erkölcsi magaslatnak számít. Emellett dőzsöl a vulgaritás, az arrogancia és a gátlástalanság, az anyagiasság pozitív jellemvonássá érett. Megtapasztaljuk, miről énekel a zsoldtáros: „belső gonoszság, kín és csalárdság, a tereken nem szűnik a durvaság és a cselszövés.”⁵

⁵Zsolt 54,11-12

A kereszténység e romlás mellett olykor tréfának, olykor botránynak számít. A hármas tagozódásról, amely szerint mindennek előtt Isten gyermeke vagyok, másodsorban a Föld gyermeke és az emberiség tagja, harmadsorban pedig hazám, nemzetem fia, még

véletlenül sem hallani. A társadalmi felelősségről, a lemondásról, a testvériségről. Más jelszavak dívnak.

Fáklya és közösség

Hamvas Béla az *Öt géniusz*ban foglalta össze az értelmiség felelősségét a magyarság sorskérdéseire vonatkozóan. E mű száműzése nehezen elhárítható vád szellemi életünk ellen. Peter Viereck az értelmiségit mint az Ige főállású hivatalnokát, egy fennkölt eszme papját értelmezi.⁶ E sorok írója mint negyedéves teológus ezen az úton próbál haladni, miközben hangsúlyozottan szeretné elkerülni az „öntelt úrfi” vétségét. A fennkölt eszme ezen felül művészi, irodalmi, filozófiai célként szerepel. A magyar társadalom jelenlegi legsúlyosabb gondja egy stabil polgári középosztály hiánya, egy olyan rétegé, amely a közügyek, a kulturális élet első számú bázisát jelentené. Megállapodott polgári értelmiség hiányában bármilyen szellemi tevékenység, kezdeményezés talajtalannak számít. Ehhez járul a falusi értelmiség teljes mértékű eltűnése, hiánya. A vidéki élet, a falvak lakossága javarészt gazdátlanra vált, kiút és távlatok nélkül. Ilyen körülmények között a pap, a hitvalló keresztény értelmiségi elsődleges hivatása a fáklya-lét vállalása. Kevesen vagyunk, százak munkáját kell magunkra vállalnunk. Mindennek alapja a szellem kimunkálása, a folyamatos önművelés, a kiművelt emberfők megteremtése. Látásmódunk töredékessége, a részterületek helyett egy egész szerinti (katolikus!), univerzális látásmódot kell elsajátítanunk. Megtanulni azt, amit oktatási rendszerünk megtagadott tőlünk és megtagad ma is: az ismeretek átfogó szemlélését, egy kultúr-szinopszis kidolgozását. Kincseket hordozni.

A fundamentum azonban lejjebb található, s úgy lehetne megfogalmazni: a legalapvetőbb feladat az értelmiségi rétegtudat kialakítása, az élethivatás gondolatának rögzítése. E keservesen nehéz lépcsőfok nélkül semmilyen előrelépés nem várható. Nem a házat: a házat figyelve, nem az individuum, hanem az összetartozás szolgálatában, szembefordulva a korszellemmel, bátran és elkötelezetten. Példát adva és utat mutatva. Hamvas írja: „Minden valódi szellemi jelenség arról ismerhető fel, hogy a történet eseményeinek irányítója, nem pedig függvénye.”⁷

Mindez csupán annyira patetikus, amennyire az emberiség, a nemzet jövőjének kérdése patetikus, az egyén szellemi útja. A társadalom mára mozaikdarabjaira esett szét, az önzés dominál és az egyéniség: a jelen nem alkalmas a mozgalmak számára. Helyi szinten, alulról kell építkeznünk: a jövő sejtjei az evangéliumi alapokon szervezett kisközösségek lehetnek. Eszmefuttatásunk végén kérdések állnak: megmaradunk-e a jövőben, s rátalálunk-e egymásra? Tudunk-e valódi, emberhez méltó életet élni? „A Pünkösd utáni szellemben.”

⁶Molnár Tamás: im. 18.

⁷Hamvas Béla: im. 101.